

URTX

L'ESCOLA DE DIBUIX DE LA SOCIETAT ECONÒMICA
D'AMICS DEL PAÍS A TÀRREGA (1777-1781)

Alberto Velasco González i Joan Yeguas Gassó

L'ESCOLA DE DIBUIX DE LA SOCIETAT ECONÒMICA D'AMICS DEL PAÍS A TÀRREGA (1777-1781)

Abstract

En 1776 se creó la Sociedad Económica de Amigos del País de Tàrrega (Lleida), una de las primeras de este tipo entre las fundadas en Catalunya. Dicha sociedad se organizaba mediante una serie de comisiones, entre las cuales hubo una dedicada a la educación de los más jóvenes. La comisión de educación creó diversas escuelas de formación profesional elemental, entre ellas una de dibujo el primer director de la cual fue el orfebre de Tàrrega Josep Fontanet i Bertran. La escuela se creó siguiendo el modelo de la Escuela Gratuita de Diseño de la Junta de Comercio de Barcelona, la cual fomentó la voluntad de instauración de centros similares a lo largo y ancho del territorio catalán. Este artículo ahonda en los aspectos relacionados con la creación, gestión diaria y funcionamiento de la mencionada escuela, así como sobre algunos de los personajes que aparecen vinculados a ella.

In 1776 it was established the Economic Society of Friends of the Country of Tàrrega (Lleida), one of the first of its kind founded in Catalonia. This society was organized by a series of committees, among which was one dedicated to the education of the young. The education commission created several elementary schools, including a school of drawing the first director of which was the silversmith from Tàrrega Joseph Fontanet i Bertran. The school was established following the model of the Free School of Design of the Board of Trade from Barcelona, which encouraged the establishment of similar centers throughout the Catalan territory. This article delves into the issues related to the creation, management and daily operation of the mentioned school, as well as some of the people that appear linked to it.

Paraules clau

Il·lustració, Academicisme, Josep Fontanet i Bertran, Pasqual Pere Moles, Agustí Sellent i Torrents, Jaume Pasqual.

La Societat d'Amics del País de Tàrraga

A finals del segle XVIII, Tàrraga era una vila amb només 2.866 habitants (segons el cens del comte de Floridablanca, publicat el 1787), és a dir, que era una població relativament petita en comparació amb la resta de ciutats i viles importants catalanes. Amb tot, al desembre de 1776 es va crear la Societat d'Amics del País de Tàrraga, per iniciativa de l'alcalde Francesc Antoni Muñiz, la primera d'aquest gènere entre les poques creades a Catalunya en aquells anys.¹ A la societat targarina, que no va iniciar el seu funcionament amb regularitat fins al febrer de 1777, hi pertanyia l'elit cultural, econòmica i religiosa de la regió. Com a la resta de societats d'aquesta índole es debatia, sobretot, al voltant d'aspectes econòmics, especialment sobre el foment i la renovació del sistema agrari.

L'èxit de la Societat Econòmica de Tàrraga fou escàs, i caldrà veure en un futur fins a quin punt els seus membres es preocuparen per qüestions relacionades amb la història, l'art o les ciències de l'antiquariat. Com ja hem apuntat, i a l'igual que la resta de societats establertes arreu del territori hispà, els seus principals interessos eren d'ordre econòmic, com ho mostren les múltiples gestions efectuades al voltant d'un tema tan rellevant com era el de la construcció del canal d'Urgell. El model de creació d'aquestes societats fou francès, inspirat en les agrònòmiques franceses que el comte de Peñafloreda va voler importar a Espanya cap a 1763. L'impuls definitiu per a la creació d'aquests organismes el va donar una de les persona-

litats més influents de la Il·lustració hispana, Pedro Rodríguez de Campomanes (1723-1802), director de la Real Academia de la Historia (1764-1791, 1798-1801) i des de 1760, Ministre d'Hisenda de Carles III, que va recomanar la creació de societats econòmiques que vetllessin pels problemes dels seus territoris d'abast i que facilitessin al govern central les mesures adequades per combatre possibles problemes.²

La idea de Campomanes, inspirada en el *Profit econòmic* de Bernardo Ward (escrit el 1762), era la de fomentar l'establiment de societats arreu de l'estat, i que aquests organismes desenvolupessin les arts, la indústria, la agricultura i altres aspectes a les zones rurals de províncies. En aquest sentit, durant el darrer terç del segle XVIII i fins a la guerra del Francès, les societats econòmiques van materialitzar l'afany i les inquietuds de la Il·lustració espanyola. El Govern les va crear, les va recolzar i les va fomentar, amb la finalitat de treure el país del seu endarreriment econòmic i cultural, mitjançant l'estudi i la divulgació de les ciències considerades d'utilitat pública.

Emperò, Campomanes va deixar molt clar que la raó de ser d'aquestes societats no era únicament econòmica, sinó que estaven obligades a promoure el desenvolupament educatiu i cultural del poble. És per això que arreu de l'Estat espanyol moltes d'elles van promoure la creació d'escoles de diferents matèries, entre elles el dibuix. Aquests centres formatius tenien un objectiu eminentment econòmic, tot i que a nivell educatiu

¹ E. LLUCH (1971), «La Sociedad Económica de amigos del país de Tárrega», *Ilerda*, núm. xxxi, p. 143-155.

² Sobre l'aparició de les societats econòmiques dins el panorama il·lustrat hispà vegeu L. M. ENCISO RE-CIO (2010), *Las Sociedades Económicas en el Siglo de las Luces*, Madrid.

Fig. 1.
**Josep Fontanet
 Bertran (dibuix),
 Pasqual Pere Moles
 (gravat), distintiu de
 la Societat d'Amics
 del País de Tàrraga.**
 (Foto: Subirana Rebull,
*Pasqual Pere Moles i
 Corones...*, 1990, p. 182).

els valors il·lustrats també hi eren presents, ja que l'educació i el progrés foren els dos pilars de la ideologia il·lustrada.

A la segona meitat del segle XVIII es posa en marxa l'ensenyament tècnic, vinculat a la proliferació de la indústria i al fet que les corporacions artesanals no poguessin satisfer les necessitats pel que fa a mà d'obra especialitzada. Campomanes, en el seu discurs *El fomento de la indústria popular* (1774) i a *La educación popular de los artesanos* (1775) realitza fortes crítiques a l'estancament de les estructures gremials. A la vila de Tàrraga s'hi reflecteix aquest esperit en contra dels gremis. Per exemple, des de la societat econòmica targarina, el 15 de juny de 1782, s'escriu un llistat de perjudicis que ocasiona al públic el gremi targarí de fusters, ferrers, serrallers, llauners, calderers i paletes. Entre altres arguments, apareixen els problemes per "haber de asistir a la iglesia parroquial todas las funciones (...) bajo la pena de media libra de cera blanca".³

La societat econòmica targarina s'organitzava internament mitjançant el funcionament de sis comissions: comerç, indústria popular al camp, rectificació d'escoles i educació de nens i nenes, hospitalitat, policia i indústria popular en les arts. La comissió de-

dicada a les escoles fou la que funcionà amb més celeritat, creant vuit escoles en molt poc temps, dedicades al dibuix, filatura amb torn, teixits en telers de vetes, lligues, faixes i cinyells, fabricació de mitjons, realització de puntes, costura i brodat; també s'impartiren classes de gramàtica. Totes elles eren d'ensenyament professional elemental, i no consta que l'escola de dibuix tingués una envergadura destacable. S'intentava afavorir i estimular els aprenentatges amb l'atorgament de premis anuals als millors alumnes, al mateix temps que també s'incentivava el desenvolupament de les més diverses habilitats manuals, com la construcció d'invents o enginys, als quals també se'ls reservava un premi.⁴

El director de l'escola de dibuix fou Josep Fontanet i Bertran, argenter targarí, conegut historiogràficament per la seva tasca com a procurador de l'escultor Lluís Bonifàs a la zona de l'Urgell, la Segarra, la Noguera i el Pla d'Urgell.⁵ Sabem que Fontanet va dibuixar "(...) el Blason de la Sociedad, que aquí se advierte, y gravado el que reserva para el uso de su despacho".⁶ Per tant, Fontanet hauria dibuixat el distintiu de la Societat Econòmica de Tàrraga, que després fou gravat per Pasqual Pere Moles. Segons revela una crònica contemporània de la mateixa societat, es

³ Arxiu Comarcal de l'Urgell (ACUR), Societat Econòmica d'Amics del País de Tàrraga, caixa 2, lligall 10.

⁴ M. GARGANTÉ (2008), «Les tribulacions d'un arquitecte setcentista: Joan Soler Faneca i el projecte del Canal d'Urgell», *Urtx. Revista Cultural de l'Urgell*, núm. 22, p. 245.

⁵ Vegeu J. YEGUAS (2007), «Els secrets de Lluís Bonifàs a través de la seva correspondència (1763-1771)», B. Bassegoda - J. Garriga - J. París (eds.), *L'època del Barroc i els Bonifàs*, (Jornades d'Història de l'Art a Catalunya. Museu Municipal, Valls, 1-3 de juny de 2006), Barcelona, p. 403-418.

⁶ *Aparato a la industria popular del Urgel*, Barcelona, 1778, p. III-IV.

tractava d'una estampa amb la "Purísima Concepción de Nuestra Señora, patrona de España, lo es de esta villa, y que el escudo de armas de ésta tiene la orla: <O felix villa antiqua Tarregae> (...) con el lema: <Tarrega nunc felix jure sodalitati>".⁷ Al gravat veiem la Immaculada Concepció entre núvols, envoltada d'àngels i objectes diversos al·lusius a l'agricultura, el comerç i les arts (globus terraqüi, llibres, paleta de pintor, martell d'escultor, etc.), l'escut de la vila de Tàrrrega i la llegenda abans esmentada (fig. 1).⁸

L'Escola Gratuïta de Disseny de Barcelona i altres escoles catalanes

Tradicionalment, l'aprenentatge de l'art de la pintura es realitzava en els tallers artístics, que no van rebre el reconeixement per la seva feina fins al privilegi concedit per Carles II (1688), pel qual es creava el col·legi de pintors de Barcelona. Des de 1747 funcionava una acadèmia privada d'art, regida pels germans Tramulles. La Junta de Comerç de Barcelona, creada el 1758, va recollir la idea d'obrir una Escola Gratuïta de Dibuix, que finalment van posar en marxa l'any 1775 (el permís ja es tenia des de 1773). Aquesta escola d'art era també coneguda com l'Escola de Llotja, perquè estava ubicada a l'edifici de la Llotja de Mar. L'objectiu fundacional de l'escola era el de formar artistes, però també cercava la formació de treballadors qualificats per al disseny d'estampats d'indianes.⁹

L'aparició en escena de l'escola de dibuix barcelonina va fomentar la voluntat d'instauració de centres similars arreu de Catalunya, alguns dels quals compartien el mateix objectiu formatiu dins la producció tèxtil, tot i que no sempre fou així. En aquest sentit, són nombroses les peticions d'ajuda documentades de diferents institucions i particulars de la resta del territori català dirigits a l'Escola de Llotja. D'aquests proces-

sos, el fons de l'Arxiu de la Junta de Comerç (Biblioteca de Catalunya) conserva abundosa documentació. Triomfessin o no, la situació és il·lustrativa de la relació de dependència "centre-perifèria" que s'estableix amb la Llotja, així com de la difusió de l'academicisme en territori català. La majoria de les peticions, cal dir-ho, són relatives a la cessió de materials destinats a models per a les classes, això és, models de guix, dibuixos i gravats.¹⁰

El 5 de març de 1778, a les Actes de Junta barcelonina es fa esment d'una carta enviada per l'alcalde de Tàrrrega en què sol·licitava que l'escola de dibuix targarina, vinculada amb la Societat Econòmica d'Amics del País de la capital de l'Urgell, pogués "proceder a la enseñanza de Dibujo, que se ha propuesto promover se sirva procurar se le faciliten algunos papeles de dibujos a cuya imitación se dediquen aquellos discipulos", un fet que la Junta acorda a contribuir-hi, amb la precaució "de reservarse algunos para tener con que hacer lo propio con otras sociedades que tal vez se establezcan en el Principado".¹¹ Segons Alcolea Gil, aquesta acció de la Junta és una "protecció paternal" que va repetir en diferents poblacions catalanes. Fins al punt que algunes d'aquestes escoles semblen autèntiques filials de l'escola barcelonina, ja que es fan comandes periòdiques de material per als alumnes (llapis, paper, etc.), així com material per a la millora de l'ensenyament (models per dibuixar, còpies, etc.), i, a vegades, hi ha un recolzament explícit i sostingut en el temps.

El novembre 1782, el consell d'Olot envia una petició per a la creació d'una escola de dibuix a la capital de la Garrotxa, on esmenta que era necessari per a il·lustrar el jovent i perfeccionar els treballadors artesans. El permís es va atorgar el 12 de març de

⁷ Ibidem, p. LVII.

⁸ R. M. SUBIRANA REBULL (1990), *Pasqual Pere Moles i Coronas: València 1741-Barcelona 1797*, Barcelona: Biblioteca de Catalunya, p. 97 i 182; E. PÁEZ (1981), *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional*, Madrid, vol. II, p. 233, núm. 1411-11 i 1411-22. El Museu Nacional d'Art de Catalunya també conserva un exemplar del gravat (MNAC/GDG 429-G), que apareix en el llibre imprès per Francesc Surià i Burgada l'any 1778 i citat diverses vegades, *Aparato a la industria popular del Urgel*, que podeu trobar a diferents biblioteques catalanes.

⁹ Sobre aquestes qüestions, vegeu M. RUIZ ORTEGA (2000), *La escuela gratuita de diseño de Barcelona: 1775-1808*, Barcelona; B. SÁNCHEZ GARCÍA (2006), «Promotores de las escuelas de dibujo en Catalunya a finales del siglo XVIII y principios del siglo XIX: espíritu ilustrado y factores económicos», *Correspondencia e integración de las artes. XIV Congreso Nacional de Historia del Arte*, Màlaga, tom III, vol. II, p. 295-304.

¹⁰ Ibidem, p. 297. Vegeu també S. ALCOLEA GIL (1959-1962), «La pintura en Barcelona durante el siglo XVIII», *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, XIV-XV, 1959-1962, vol. I, p. 118-122; R. M. SUBIRANA REBULL (1986), «Pasqual Pere Moles, grabador, primer director de l'Escola Gratuïta de Dibuix», *D'Art*, Barcelona, núm. 12, p. 179.

¹¹ S. ALCOLEA GIL (1959-1962), «La pintura...» (Op. Cit.), vol. I, p. 118-119. Vegeu també: M. RUIZ ORTEGA (2000), *La escuela...* (Op. Cit.), p. 378.

1783 i fou molt important per a Olot, ja que a la vila hi havia diferents fàbriques d'indianes i de mocadors pintats. La inauguració es va realitzar el 15 de juliol del mateix 1783, sota la protecció de Jacobo Maria de Espinosa i Cantabrana (membre de la Reial Audiència de Catalunya), i el bisbe de Girona Tomás de Lorenzana. L'escola es va instal·lar a l'Hospici Reial d'Olot. El seu director fou el pintor Joan Carles Panyó, en dues etapes diferents, entre 1783-1790 i 1802-1840.¹² El 19 de maig de 1783, les actes de la Junta de Comerç de Barcelona informen que es crea una comissió per a "la erección de una Escuela practica de Dibujo en la villa de Olot (...) para el logro de esta importancia, ha providenciado, así el que pase à dicha villa el director de esta Escuela Dn. Pasqual Pedro Moles para el fin que solicita, como también la entrega de los dibujos y modelos convenientes". I el 18 de desembre del mateix 1793, la Junta demana satisfer una quantitat indeterminada a Moles per la seva tasca "en la villa de Olot para la formación de aquella Escuela de Dibujo, que executó con permiso de la Junta".¹³ També s'observa com el 23 de juny de 1783, Pasqual Pere Moles arriba a Olot amb les regles que s'havien d'usar per a l'ensenyament, seguint les que s'usaven a Barcelona, per entregar-les a Panyó.¹⁴

El 1781, els gironins Joan Estavanell i Josep Barnoya s'ofereixen per ensenyar dibuix a la ciutat de Girona, per un any. El 9 de desembre de 1785 l'Ajuntament gironí demana l'autorització per establir una escola de dibuix a la ciutat. Finalment, la inauguració de l'escola es fa l'any 1790. El centre és dependent del municipi, i rep un decidit impuls del bisbe Tomás de Lorenzana, el qual proposa com a director a l'esmentat Joan Carles Panyó i aconseguix una important col·lecció de models de guix a Roma i Florència, gràcies al seu germà, Francisco Antonio, arquebisbe de Toledo. Les classes havien de ser entre les 6 i les 8 del vespre, menys els dies festius.¹⁵ El 20 de maig de 1790, Pas-

qual Pere Moles tracta de complaure a l'Ajuntament de Girona en la seva sol·licitud perquè la Junta faciliti exemplars per a l'Escola de Dibuix d'aquella ciutat; el 15 de setembre del mateix 1790 el consistori gironí demana llapis a la Junta "como se sirvió hacerlo a principio de mayo proximo pasado"; i el 22 d'agost de 1796 l'Ajuntament de Girona demana instruccions a la Junta per a la distribució de premis mensuals per a la seva Escola de Dibuix, torna a demanar llàpissos i col·leccions "de manos y pies, medias figuras y estampas".¹⁶

En l'última dècada del segle XVIII i en la primera del segle XIX trobem altres escoles de dibuix. El 18 de maig de 1789, el daurador Simó Rovira i altres individus de Sant Feliu de Guíxols expressen el seu desig de "dedicarse en el arte de Dibujo", i per això sol·liciten models treballats i coneguts per l'Escola de Dibuix de Barcelona; el 4 de juny de 1789 la Junta exposa un informe de Pasqual Pere Moles on afirma que pot facilitar els dibuixos que es demanen.¹⁷ D'aquesta escola empordanesa poca cosa es coneix, només que el 15 d'agost de 1822 Josep Fraustaquio renunciava a la seva plaça de mestre de l'escola perquè tornava a Barcelona.¹⁸ El cas de la fundació de l'Escola de Dibuix targarina ens situa davant una conjuntura similar a la que veiem amb l'escola creada el 1789 per la Real Associació d'Amics del País de Mallorca, on veiem com una altra societat econòmica és la que dona cobertura a la fundació del centre. El 22 de desembre de 1796, l'escola de Palma de Mallorca demana "papeles de principios de dibujos para su nueva Academia", i el 13 de febrer de 1797 la societat mallorquina agraiïa l'enviament de models des de Barcelona; posteriorment, el 1849 es convertiria en Acadèmia de Belles Arts de Sant Sebastià. El 30 de gener de 1800 es documenta una nova sol·licitud d'ajuda a la Junta de Comerç, ara d'una escola de dibuix que hi havia a Figueres; institució que va sobreviure,

¹² C. SALA I GIRALT (1974), *Dades històriques de l'Escola de Belles Arts d'Olot*, Olot, p. 12-14 i 18. Sobre Panyó, vegeu: R. GRABOLOSÀ PUIGREDON (1976), *Joan-Carles Panyó i Figaró: primer director de les Escoles de Dibuix d'Olot i de Girona*, Olot.

¹³ R. M. SUBIRANA REBULL (1990), *Pasqual Pere Moles...* (Op. Cit.), p. 389-390. Vegeu també: M. RUIZ ORTEGA (2000), *La escuela...* (Op. Cit.), p. 387.

¹⁴ C. SALA I GIRALT (1974), *Dades històriques...* (Op. Cit.), p. 14.

¹⁵ S. MARQUÈS I SUREDA (1990), *De l'escola de dibuix a l'Escola Municipal de Belles Arts (200 anys de projectes i realitats)*, Girona, p. 18-20 i 24.

¹⁶ R. M. SUBIRANA REBULL (1990), *Pasqual Pere Moles i Coronas...* (Op. Cit.), p. 412, 418 i 436. Vegeu també: M. RUIZ ORTEGA (2000), *La escuela gratuita de diseño...* (Op. Cit.), p. 402 i 405-406.

¹⁷ S. ALCOLEA GIL (1959-1962), «La pintura...» (Op. Cit.), vol. I, p. 120. Vegeu també: R. M. SUBIRANA REBULL (1990), *Pasqual Pere Moles i Coronas...* (Op. Cit.), p. 407-408; M. RUIZ ORTEGA (2000), *La escuela...* (Op. Cit.), p. 400.

¹⁸ J. FLORENSA I PARÉS (1996), *L'ensenyament a Catalunya durant el trienni liberal (1820-1823)*, Barcelona, p. 240.

doncs, el 3 d'abril de 1821 es dotava l'escola amb 300 lliures anuals.¹⁹

A Tarragona, on trobem una altra de les escasses societats econòmiques fundades a Catalunya, passa quelcom semblant, ja que diferents membres de la darrera es van implicar en la gestió de l'escola de dibuix, de la qual se'n té constància d'ençà del 18 de maig de 1801. L'escola va iniciar les classes fent dibuix a llapis i gravat, per passar el 1806 a fer-ne amb models (el gener de 1807 hi ha petició de models de guix a la Junta), i el 1807 s'orienta cap a l'arquitectura civil (incorporant el dibuix geomètric). El 1805 sabem que hi ha una classe de dibuix a Martaró, impartida pels pares Escolapis; d'aquesta escola hi ha notícies poc després, quan, al maig de 1806, sol·liciten làmines per iniciar el seu ensenyament (la Junta respon, a l'agost de 1807, que havien acordat remetre vuitanta-sis dibuixos). A Lleida es va obrir l'escola de dibuix, al capdavant de la qual hi havia l'escultor Ramon Corcelles, que al gener de 1807 demanava dibuixos per emprar-los en l'ensenyament de la disciplina, comanda que fou remesa per la Junta al mes d'abril del mateix 1807. A finals del segle XVIII, una fundació escolàpia de Manresa s'interessa per tenir un mestre de dibuix, tot i que no serà fins al 1822 que l'Ajuntament manresà faci una petició davant la Diputació de Barcelona. El 3 de juny de 1820 es crea l'escola de dibuix a Reus, tenint com a mestre Miquel Beringola. També hi ha referències de classes de dibuix a Vic.²⁰

Funcionament de l'escola targarina

Quins foren els motius de la creació d'una escola de dibuix a Tàrrrega? Potser tenien relació amb la indústria tèxtil, tal com s'ha documentat en altres casos. Però la plana d'Urgell era un lloc eminentment agrícola, i l'objectiu principal de l'escola targarina fou l'educatiu; en una carta s'afirma que l'ensenyament era precis "para la perfección de las Artes" (apèndix documental, núm. 2). En tot cas, la instauració d'una escola de dibuix a Tàrrrega s'estava gestant, com a mínim, des del 13 de setembre de 1777, quan Josep Pujol i Tayó escriu una carta des de Barcelona al notari Marià Lloses, llavors director de la So-

Fig. 2.
Ajuntament (o casa consistorial), Tàrrrega, seu de l'escola de dibuix de la vila.
(Foto: J. Y.)

cietat, en la qual comenta: "celebro el acertado acuerdo sobre la escuela de dibujo, sin embargo hai no poco que reflexionar sobre esta ardua empresa, para conducirla con el devido acierto; pero será regular que vuestras mercedes la habran discutido, con pros y contras. Este establecimiento llevará no poco gasto que quieran vuestras mercedes imitar la de esta capital".²¹

La societat targarina va acordar, a partir de les reunions preparatòries fetes el 5, 12 d'octubre i el 2 de novembre de 1777, la planificació i subsistència de una "*Escuela pública provisional de Dibuxo*", la qual "estará abierta en el Salon de las Casas del Ayuntamiento desde el día quince del presente mes de noviembre baxo la dirección del señor socio Josef Fontanet (...) la concurrencia deber ser desde las seis hasta las siete y media de la noche en todos los días de trabajo" (fig. 2).²² A la junta de la celebrada el 26 d'octubre del mateix 1777 es comenta que s'havia acordat que s'obris l'escola "ocupandose en el de ramos, flores y frutos en el primer año, por contemplarse mas accesible deste principio para vencer la rudeza de los niños".²³ Al cap d'un any, la junta del 26 de setembre de 1778 afirma que a l'escola de dibuix, "algunos discípulos copian, e imitan ya con la mayor perfección qualquiera figura de cuerpo entero en la acción que se les presente"; altrament,

¹⁹ S. ALCOLEA GIL (1959-1962), «La pintura...» (Op. Cit.), vol. I, p. 121; R. M. SUBIRANA REBULL (1990), *Pasqual Pere Moles i Coronas...* (Op. Cit.), p. 438; M. RUIZ ORTEGA (2000), *La escuela...* (Op. Cit.), p. 436.

²⁰ S. ALCOLEA GIL (1959-1962), «La pintura...» (Op. Cit.), vol. I, p. 121-122; J. FLORENSA I PARÉS (1996), *L'ensenyament...* (Op. Cit.), p. 240; B. SÁNCHEZ GARCÍA (2006), «Promotores de las escuelas...» (Op. Cit.), p. 299 i 301.

²¹ ACUR, Fons de la Societat Econòmica d'Amics del País de Tàrrrega, caixa 3, lligall 20.

²² *Aparato a la industria popular del Urgel*, Barcelona, 1778, p. III-IV.

²³ *Ibidem*, p. LXIV.

M. 15.

t

Discípulos de la Escuela Patriótica de
Dibujo de la R. Sociedad de Amigos de el País
de Tàrraga — Año 1777.

- Pablo Antonio Fontanet y Huguet.
- Ramon Targa.
- Antonio Selva.
- Mariano Bexian.
- Fran.º Abiell.
- Josef Bons.
- Manuel Adella.
- Josef Fontanet y Huguet.
- Antonio Fontanet y Creuà.
- Ramon Dopis.
- Josef Ysanda.
- Isidro Careo.
- Sebastian Caniceo.
- Pablo Soler.
- Antonio Comes.
- Ramon Rívera.
- Fran.º Codina.
- Miquel Ruís.
- Josef Català.
- Josef Segura.

Fig. 3. Relació d'alumnes de l'escola de dibuix de Tàrraga l'any 1777. (Foto: J. Y.)

a la mateixa junta es comenta que es mostren al públic, a la casa de l'Ajuntament, "las piezas más acabadas de los discípulos de la Escuela de Dibujo, así de diversas flores y adornos de talla, como de figuras del cuerpo humano, dibujados en distintas acciones, cuyo primor manifestaba la aplicación, y acelerado aprovechamiento de aquellos alumnos".²⁴ En aquesta mateixa línia de progrés s'expressa un discurs de l'alcalde Francesc Antoni Muñiz pronunciat a la mateixa junta, per al qual utilitzen cites del *Discurso sobre la educación popular de los artesanos* de Campomanes (1775), i felicita als alumnes de l'Escola de Dibuix "pues no es fácil sacar mejores copias, diga lo que quisiere la gran escuela gratuita de Barcelona".²⁵

Entre la documentació conservada a l'Arxiu Comarcal de l'Urgell, hem localitzat una relació d'alumnes de l'any 1777 (apèndix documental, núm. 1 i fig. 3). En total s'hi comptabilitzen cinquanta-tres matriculats, alguns dels quals eren fills dels membres de la societat. Per exemple, hi consten dos fills i dos nebots del director, Josep Fontanet; altres casos són més interessants perquè s'esmenta quin ofici desenvolupaven: un sastre (Ramon Carnicé), dos gramàtics (Ramon Rivera i Carles Cases), un estudiant de cirurgia (Joan Sastre), un ajudant de botiga (Josep Català), dos ajudants de fuster (Antoni Bonet i Antoni Llobet), un mestre de cases (Josep Martí), un fill de paleta (Josep Pons, fill de Celdoni Pons), i un "arquitecto" (Josep Pujol).²⁶ Aquesta gran varietat d'oficis és la mateixa que trobem entre l'alumnat que assistia a les classes de la Llotja a Barcelona.²⁷

Seguint el model de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando i el de l'Escola de la Llotja, la junta celebrada el 7 de desembre de 1777 es planteja oferir premis als alumnes de l'Escola de Dibuix: "ofrece repartir entre los que mas se adelanten y apliquen quarenta y ocho pesetas".²⁸ Els premiats de

l'any 1778 foren: primer, Francesc Arbiell, de 20 anys; segon, Josep Fontanet i Huguet, de 16 anys; i tercer, Antoni Bonet, de 24 anys.²⁹ El 1779 es donen quatre premis, un per a cada estació de l'any; els quatre primers són: Antoni Bonet, Josep Fontanet i Huguet, Antoni Selva i Isidre Cases; els quatre segons: Antoni Pons, Manel Bella, Marià Bertran i Antoni Martí; i només un tercer, Josep Català. El 1780 només trobem un primer premi: Antoni Bonet; i un segon: Antoni Selva. El 1781 igualment, un primer: Isidre Cases; i un segon: Marià Bertran.³⁰ El fet que a partir de 1781 no es donin més premis, i que no hi hagi cap més tipus de documentació sobre l'Escola de Dibuix, ens fa suposar que fou el darrer any d'activitat d'aquest centre artístic targarí.

Per motivar més els alumnes de l'escola, al marge dels premis, també es varien els incentius. A inicis de 1779 es treballava amb la possibilitat de lliurar medalles, tal com s'afirma en una carta de Josep Pujol i Tayó, enviada el 27 de gener de 1779 des de Barcelona, en què dóna diferents consells: "(...) si volen donar una medalla com la de Montserrat, han fet bé dirigir-se al gravador de Vich, qui podrá desenpeñar la societat ab promptitud y conveniencia, pero si esta vol economisar gastant, es precís que facia gravar los cuños de acer y fer fer lo tòrcol o prensa per acuñar las medallas, ja sian de or, ja de plata o de altres metalls (...) Entre los facultatius que he examinat per lo efecte he trobat un tal Sellent gravador, jove acadèmich y dels millors o lo millor deixeble de Dn. Pasqual Moles, qui diu se encarregará de la obra, pero que costará pasada de 100 lliures, més o menos, segons lo dibuix que la Societat voldrà al revers de la medalla".³¹ El nom del gravador de Vic a qui es volia encarregar les tasques apuntades no el coneixem, però sí el del deixeble esmentat de Pasqual Pere Moles, que seria Agustí Sellent i Torrents, documentat a Barcelona entre 1763 i 1829.³² Tot i la inter-

²⁴ *Ibíd.*, p. III.

²⁵ *Ibíd.*, p. III i VI-VIII.

²⁶ Josep Pujol podria identificar-se amb Josep Pujol i Segura, documentat com a mestre de cases i fuster, fill de l'escultor Josep Pujol (Esparreguera, 1708/1709 - Tàrraga, 1771). Sobre els Pujol vegeu J. YEGUAS (2004), «Escultura a l'església cerverina de Santa Maria entre 1500 i 1750», *Miscel·lània Cerverina*, núm. 17, p. 104-108.

²⁷ R. M. SUBIRANA REBULL (1986), «Pasqual Pere Moles, grabador...» (Op. Cit.), p. 176-177.

²⁸ *Aparato a la industria popular del Urgel*, Barcelona, 1778, p. XCII.

²⁹ *Continuación al aparato de la industria popular del Urgel*, Madrid, 1779, p. XIX.

³⁰ ACUR, Fons de la Societat Econòmica d'Amics del País de Tàrraga, caixa 1, Actes, fol. 38r, 49v i 52v.

³¹ ACUR, Fons de la Societat Econòmica d'Amics del País de Tàrraga, caixa 3, lligall 20. Sobre les medalles que es venien al santuari de Montserrat com a record vegeu Anna M. BALAGUER I PRUNÉS (2002), «La medallística montserratina dels segles XVIII-XIX. Catalogació i justificació cronològica», *Acta Numismàtica*, núm. 32, p. 159-220.

³² R. M. SUBIRANA REBULL (1990), *Pasqual Pere Moles i Coronas...* (Op. Cit.), p. 92.

Heu Sr. m. haciendosa dirigido en esta Villa para ella
y Plana de Urgel una sociedad economica con V. aprobacion,
se dio principio alas tareas de su destino por el
mes de octubre pasado proximo, y entre ellas a una es-
cuela de Dibujo por contemplarlo preciso para la per-
feccion de las Artes.

Siendo los que la cursan hasta el presente unos
sesenta muchachos, y muchachos, mucha la aplicacion
y extra ordinaria los adelantamientos q' experimenta-
mos, pensamos en promover esta instruccion con todo
esfuerzo, pero como hasta ahora son escasos los socorros
para su fazienda a los muchos gastos q' ocasionan, empeña-
mos el favor de V. para aplicarle a aquella escuela
haciendola con algunos papeles q' quedaran adelantados
su ensenanza, pues nos han sido de mucho costa los
que hemos comprado, y por ahora necesitamos aspirar
a este auxilio

La publica voz que preconica el amor que
tiene V. al publico, y a que se propague semejante instru-
cion, estimula a esta sociedad para solicitar de V.
semejante auxilio, y lo tendra por mas cumplido si
lograse asociar su Persona para cooperar a sus tareas
permitiendo se le coloque en la clase de Coresponsal, o
Onorario, como han echo muchas Personas de autori-
dad de dentro y fuera del Principado

Dn. Mariano Naves Director de la sociedad
Se halla en esta Ciudad a diligencias proprias podra noticiar
V. de quanto queda instruido en este particular

Fig. 4. Carta enviada l'1 de març de 1778 per l'Ajuntament de Tàrraga a la Junta de Comerç sol·licitant ajuda per a l'escola de dibuix.
(Foto: J. Y.)

venció del tal Pujol que veiem en la carta, no podem descartar que Sellent vingués recomanat pel mateix Moles, que en aquells anys era director de l'Escola de Llotja, i que com hem vist més amunt, va intervenir directament en la fundació d'escoles de dibuix arreu de Catalunya, donant directrius i oferint recomanacions de diferents tipus.³³ També cal tenir en compte que Moles va gravar el dibuix que havia fet Fontanet Bertran pel distintiu de la societat econòmica de Tàrraga. Finalment, l'any 1780 els premis s'acompanyen d'una medalla de plata "con el mote: Premium Societatis Tàrraga".³⁴

Ja hem comentat l'acord de la Junta de Comerç de Barcelona realitzat el 5 de març de 1778, segons el qual es faciliten dibuixos a l'escola de dibuix de Tàrraga. A l'Arxiu Comarcal de l'Urgell hi ha la resposta signada pel marquès de Palmerola, Francesc Xavier Despujol i d'Alemanys-Descatllar, manifestant "mi mayor satisfacció, y la fueron igualmente de la Real Junta de Comercio (...) [accedint a] la solicitud de papeles contenida en la carta de V. M." I també la resposta d'agraïment de la societat, datada el 15 de març de 1778. La rapidesa de comunicació es deu al fet que el director de la Societat, Marià Lloses, porta el correu en persona.³⁵ Es tracta d'una correspondència iniciada per una carta, enviada a la Junta per l'alcaldia de Tàrraga, la qual és citada en l'acord inicial, però fins ara ha estat desconeguda (apèndix documental, núm. 2 i fig. 4). Es troba datada l'1 de març de 1778, s'adreça al dit marquès de Palmerola, i s'hi informa de l'existència de la Societat d'Amics del País de Tàrraga que, entre les seves actuacions, havia creat una Escola de Dibuix que havia iniciat les classes "el mes de octubre pasado próximo [de 1777]". En la mateixa carta s'informa dels alumnes

que en aquell moment assistien a l'escola "unos sesenta muchachos y mancebos", i que era "muchacha la aplicación y estrahordinarios los adelantamientos que experimentamos". En la missiva es parla dels grans esforços que s'estan duent a terme, així com de la manca de diners per sufragar les moltes despeses que tenen. Per això s'adrecen al marquès, una persona que es preocupa per la instrucció pública, per demanar-li ajuda. En concret, sol·liciten "algunos papeles que puedan adelantar su enseñanza, pues nos han sido de mucho coste los que hemos comprado"; és a dir, que volen material per a l'estudi, tot i que ja n'havien procurat, malgrat l'escassetat de recursos de què disposaven.

Un dels personatges més interessants que apareix implicat en la gestació de la societat targarina fou Jaume Pasqual (1736-1804), canonge de Santa Maria de Bellpuig de les Avellanes, que en fou membre fundador i encara hi pertanyia el 1786, segons demostra una carta del 23 de juliol en què la cúpula directiva de la societat li sol·licita un dictamen sobre la bona salut de la institució.³⁶ El destaquem perquè, com a membre de la societat, potser va tenir quelcom a veure en l'establiment dels ensenyaments de dibuix a Tàrraga. Sabem del gran interès que va demostrar pel dibuix com a disciplina auxiliar de la recerca pel seu valor documental,³⁷ a l'igual que determinats erudits del seu entorn directe, algun dels quals va contribuir també a la fundació d'acadèmies per promoure l'ensenyament d'aquesta disciplina artística.³⁸

No descartem, per tant, que els contactes acadèmics de Pasqual el portessin a proposar la creació d'una escola a Tàrraga,³⁹ tot i que aquest hauria de ser un aspecte que

³³ R. M. SUBIRANA REBULL (1986), «Pasqual Pere Moles, grabador...» (Op. Cit.), p. 179.

³⁴ ACUR, Fons de la Societat Econòmica d'Amics del País de Tàrraga, caixa 1, Actes, fol. 49v.

³⁵ ACUR, Fons de la Societat Econòmica d'Amics del País de Tàrraga, caixa 1, lligall 3.

³⁶ La resposta del canonge avellanenc –del 18 d'agost de 1786– palesa que la seva implicació en aquell moment era gairebé nul·la a causa de les seves múltiples ocupacions, però remarca que en els moments de la fundació havia estat un dels membres promotors més actius. Les dues cartes es troben a *Sacrae Antiquitatis Cathaloniae Monumenta*, Biblioteca de Catalunya, ms. 729, vol. XI, fol. 174r-174v (la primera) i vol. X, 419r-421v (resposta de Pasqual), les quals ja van ser treballades per Ernest Lluch. Vegeu E. LLUCH (1973), *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840)*, Barcelona, p. 144-145.

³⁷ Sobre aquestes qüestions vegeu A. VELASCO GONZÁLEZ (2011), *Jaume Pasqual, antiquari i col·leccionista a la Catalunya de la Il·lustració*, Lleida, Edicions de la Universitat de Lleida, p. 93-99.

³⁸ És el cas de Carlos B. González de Posada, canonge de la catedral de Tarragona, que fou un dels promotors de l'escola pública de dibuix fundada a la capital tarragonina el 1801. Fins i tot, al primer lliurament de premis que es va celebrar a la institució va llegir un discurs titulat *Alabanza del Dibujo*. En aquest concurs es constata la presència com a jurats dels dibuixants Moulinier i Ligier, els quals es trobaven a Tarragona efectuant dibuixos per al ja mític *Voyage Pittoresque en Espagne d'Alexandre de Laborde*, que es publicà poc després. Vegeu J. RUIZ PORTA (1914), «El canonge González de Posada», *Boletín Arqueológico*, núm. 4, p. 129-133.

³⁹ A. VELASCO GONZÁLEZ, *Jaume Pasqual...* (Op. Cit.), p. 108.

hauria de corroborar la documentació. Si més no, el que cal valorar és que la capital de l'Urgell es convertís en la primera localitat catalana que sol·licités ajuda a la Llotja per a la creació de l'escola, la qual cosa segurament indica que algun dels membres de la societat econòmica coneixia de prop l'experiència barcelonina en aquest àmbit i la volgués importar a Tàrraga. De moment, els pocs indicis que tenim demostren que Pasqual es va implicar directament en el bon funcionament de l'escola. Ho veiem en el fet que el canonge, durant la junta de la Societat del 26 d'octubre de 1778, fes donació de "seis tomos en folio de Recopilacion de Fabulas Críticas y Morales, iluminadas, escritas en toscano y francés por el célebre

veneciano Jorge Fosatti".⁴⁰ Es tracta de la *Raccolta di varie favole* de Giorgio Fossati, un interessant i luxós recull de gravats amb faules il·lustrades editat a Venècia el 1744. El que la publicació no esmenta, ho aclareix l'acta manuscrita de la junta, quan afirma que "los seis tomos de la collección de fábulas morales (...) están a la vista para que sirviesen a los adelantamientos de la Escuela de Dibuxo y Nobles Artes (...)".⁴¹ La donació d'aquests volums il·lustrats amb nombrosos gravats és una mostra més de l'interès que les estampes foranes, especialment les d'autors italians, aixecaven entre els artistes i erudits del moment. Aquests gravats, a més, eren una eina imprescindible dins els ensenyaments acadèmics del dibuix.

⁴⁰ *Continuación al aparato de la industria popular del Urgel*, Madrid, 1779, p. IV.

⁴¹ ACUR, Fons de la Societat Econòmica d'Amics del País de Tàrraga, caixa 1, lligall 1. Cfr. *Continuación al aparato de la industria popular del Urgel*, Madrid, 1779, p. 27.

Apèndix documental

Document núm. 1

1777. Llistat d'alumnes de l'Escola de Dibuix de Tàrraga.

Arxiu Comarcal de l'Urgell, Fons de la Societat Econòmica d'Amics del País de Tàrraga, caixa 1, lligall 1.

Discípulos de la escuela patriótica de dibujo de la Real Sociedad de Amigos de el Pais de Tàrraga.

Pablo Antonio Fontanet y Huguet / Ramon Targa / Antonio Selva / Mariano Bertran / Francisco Arbiell / Josef Pons [fill de Celidonio Pons, albañil] / Manuel Bella / Josef Fontanet y Huguet / Antonio Fontanet y Escursà / Ramon Llopis / Josef Ysanda / Ysidro Cases / Sebastian Carnicer / Pablo Soler / Antonio Comes / Ramon Rivera [gramático], Francisco Codina / Miguel Ruis / Josef Catalá [mancebo de la tienda de Cardeñes] / Josef Segura / Ramon Carreño / Felipe Roca / Josep Codina / Vicente Gené / Pedro Lloses / Dn. Antonio Lomaña / Antonio Bonet i Antonio Llobet [mancebos carpinteros] / Antonio Miró / Josef Martí [mestre de casas] / Juan Sastre [aprendiz cirujano] / Carlos Cases [gramático] / Antonio Castellana / Ignacio Segura / Antonio Martí / Pablo Roca / Dn. Joaquín de Boadella / Josef Antonio Amargós / Francisco Xipell / Josep Piquer / Ramon Carnicé, sastre / Josep Pujol, arquitecto / Pedro Alegre / Ramon Leonart / Josef Alsina / Josef Virgili / Antonio Guevara / Ramon Mestres / Miguel Fontanet i Escursa / Od Llopis / Josef Gatells / Josef Coll / Josef Baró, de Cubells.

Document núm. 2

1778, 1 de març. Còpia de la carta enviada per l'Ajuntament de Tàrraga a la Junta de Comerç sol·licitant ajuda per a la seva Escola de Dibuix.

Arxiu Comarcal de l'Urgell, Fons de la Societat Econòmica d'Amics del País de Tàrraga, caixa 1, lligall 3.

Mui Sr. N^o haviendose herigido en esta villa, para ella y Plana de Urgel, una Sociedad económica con Real aprobacion, se dió principio a las tareas de su destino por el mes de octubre pasado próximo, y entre ellas a una escuela de Dibujo por contemplarlo preciso para la perfección de las Artes.

Siendo los que la cursan hasta el presente unos sesenta muchachos y mancebos, mucha la aplicación y estrahordinarios los adelantamientos que experimentamos, pensamos en promover en esta institución con todo esfuerzo, pero como hasta ahora son escasos los socorros para sufragar a los muchos gastos que ocurren, empeñamos el favor de Vs. para aplicarle a aquella escuela, haciendola con algunos papeles que puedan adelantar en su enseñanza, pues nos han sido de mucho coste las que hemos comprado, y por ahora necesitamos aspirar a este arvitrio.

La publica voz que preconiza el amor que tiene Vs. al público, y que se propague semejante instrucción, estimula a esta sociedad para solicitar de Vs. semejante regalo, y lo tendrá por mas cumplido si lograrse asociar su persona para cooperar a sus tareas permitiendo sale coloque en la clase de corresponsal, o onorario, como han echo muchas personas de autoridad de dentro y fuera del Principado.

Don Mariano Lloses, director de la sociedad, se halla en esa ciudad, a diligencias propias podrá noticiar Vs. de quanto guste instruirse en este particular, quedando en todos los que sean del agrado de Vs. para complacerle como lo deseo.

Dios guarde a Vs. los muchos años que pueda. Tàrraga, marzo 1° del 1778.

Sr. Marqués de Palmerola.